

Eski Türklerde Savaş Öncesi Askerî Gelenekler

Pre-War Military Tradition in Ancient Turks

Eda DURMUŞ^{ID}

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye.

Dr., Independent Researcher, Ankara, Türkiye.

edadurmus06@hotmail.com

Bu çalışma, 2024 tarihinde AHBVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında hazırlanan "Bozkır Kavimlerinin Sosyal, Dinî ve Askerî Gelenekleri (Başlangıçtan IX. Yüzyıla Kadar)" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

This study was produced from his doctoral dissertation titled "Social, Religious and Military Traditions of the Steppe Tribes (From the Beginning to the IX. Century)" prepared in 2024 at AHBVÜ Institute of Postgraduate Education, Department of History.

Geliş Tarihi/Received 03.09.2024
Revizyon/Revision 16.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted 07.11.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 30.01.2025

Atıf

Durmuş, E. (2025). Eski Türklerde Savaş Öncesi Askerî Gelenekler. *Turcology Research*, 82, 32-43.

Cite this article

Durmuş, E. (2025). Pre-War Military Tradition in Ancient Turks. *Turcology Research*, 82, 32-43.

Öz

Türkler bozkır kültürünün gelişmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Atı ilk ehlileştirip, binek hayvanı olarak kullanan Türklerdir. Demirin eritilerek çeşitli araç gereçlerin üretilmesi, bu metalin kullanımının önemini artırmıştır. Bozkır Türk kültürü, demir kullanımının artmasıyla önemli bir gelişim göstermiştir. Atın hızının, demirin sağlamlığının ve Türk'ün güçlü iradesinin birleşimi ile bozkır kültürü hız, güç ve dinamizm kazanmıştır. Bu faktörler, büyük bozkır Türk devletlerinin kurulup gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bunlar arasında İskit, Hun ve Gök Türk devletleri önemli bir yer tutmaktadır. İskit, Hun ve Gök Türk toplumlarında çeşitli geleneklerden söz etmek mümkündür. Bozkırlarda tarih öncesi dönemlerde görülen gelenekler, arkeolojik kaynaklarla takip edilebilmektedir. Daha sonra yazılı kaynaklar sayesinde bilgi sahibi olunmaktadır. İskitlerden başlayarak Hunlar ve Gök Türklere geleneklerin geçtiği görülmektedir. Askerî gelenekler arasında sürecek avına çıkma, ok gönderme, savaş meclisi toplama, geçit töreni yapma, at kuyruğu bağlama vb. belirtilebilir. Bunlar savaş öncesi askerî geleneklerdir. Bu gelenekler sayesinde İskit, Hun ve Gök Türk toplumlarının kültürleri öğrenilebilmektedir. Ayrıca bozkır kavimlerinde yaşatılan geleneklerin sürekliliği ortaya konulmaktadır. Bu geleneklere bakarak bozkır kavimlerinin yüksek bir kültüre ulaştığını söylemek mümkün olabilmektedir. Bozkır çevresinde kültürel süreklilik ve yaygınlık askerî geleneklerin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklara göre savaş öncesi askerî gelenekler üzerinde durulmaktadır. Yazılı kaynakları arkeolojik buluntular büyük ölçüde desteklemektedir. Yerli ve yabancı kaynaklarda geçen bilgilerin de birbirini desteklediği dikkat çekmektedir. Bütün kaynak verileri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bütün verilerden hareketle adı geçen geleneklerin süreklilik ve yaygınlığının tespit edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Bozkır, Gelenek, Savaş, At.

Abstract

Turks played an important role in the development of steppe culture. Turks were the first in history to domesticate the horse and utilize it for riding. The production of an array of tools through the melting of iron has elevated the significance of this metal in various contexts. The increased utilization of iron was a pivotal factor in the advancement of Steppe Turkish culture. The convergence of equestrian mobility, the strength of iron, and the tenacity of the Turk gave rise to a culture of speed, power, and dynamism. These elements were instrumental in the formation and evolution of the prominent Steppe Turkish empires. Among them the Scythians, Hun/Xiongnu and the Kök Türks are the most outstanding. Their societies had interconnected traditions. Prehistoric traditions can be studied through archaeological findings. Later, written documents provide significant information. It is highly observable that the Scythian traditions were inherited by the Huns and Kök Türks. Military traditions include hunting, sending an arrow, gathering a war assembly, making a parade, knotting the tail of a horse, etc. can be specified. Thanks to those traditions, we can learn more about the cultures of the afore-said societies. Besides, they make clear the very continuity of the traditions in the steppe societies. However, a significant part of them is shared among the three social entities. Cultural continuity and prevalence in the steppe environment reveal the importance of military traditions. This study focuses on pre-war military traditions according to archaeological findings and written sources. Written sources are largely supported by archaeological findings. It is noteworthy that the information in domestic and foreign sources supports each other. All source data is evaluated in detail. Based on all the data, it is possible to say that an attempt is made to determine the continuity and prevalence of the mentioned traditions.

Keywords: The Turks, Steppe, Tradition, War, Horse.

Giriş

Bozkır Türk çevresinde kayda değer gelişmelerden söz edilebilir. Bunlar arasında şüphesiz atın ehlileştirilerek binek hayvanı olarak kullanılması, demirin kullanılmaya başlaması ve Türklerin at ve demir sayesinde dağınık boyları toplayarak büyük devletler kurmaları sayılabilir. Bu sayılan gelişmeler belirli bir sıraya göre olmuştur. İlk önce at Türkler tarafından ehlileştirilmiş, bunun sonucunda çoban kültürü ortaya çıkmıştır. Türklerin attan binek hayvanı olarak faydalanmaları, insanlık tarihindeki önemli başarılar arasında sayılmaktadır (Koppers, 1941, s. 471). Türkler, atları binek hayvanı olarak kullanarak geniş bozkırları aşmış, dağları ve akarsuları geçerek seferlerini sürdürmüşlerdir (Sümer, 1983, s. 1).

Türkler atın binek hayvanı olarak kullanımından başka demirden de büyük ölçüde yararlanmışlardır. Kurganlardan bol miktarda demirden yapılmış malzeme, özellikle silah ortaya çıkarılmıştır. Altaylar ve Yenisey Nehri kaynağı civarından bol miktarda demir elde ediliyordu. Aynı çevrede demir döküm ve ocak yerlerine rastlanmıştır. Türkler tarafından Altayların batısında MÖ 1400 yıllarından başlamak üzere demir üretilmeye başlanmıştır. MÖ 1200 yıllarından başlayarak bozkır bölgelerinde demir üretimi ve kullanımı giderek daha yaygın hâle gelmiştir (Kafesoğlu, 1989, s. 212-213).

Türkler tarafından atın binek hayvanı olarak kullanılması ve demir malzemedeki silahlar üretilmesi askerî güçlerini önemli ölçüde artırmalarına yol açmıştır. Atların süratli bir ulaşım aracı olması ve demirin kuvveti sayesinde Türkler, geniş bölgelerde hızlı bir şekilde yayılabilmiş ve buralarda büyük devletler inşa edebilmişlerdir. Türkler tarafından teşkilatlı devletler kurulması "hız, güç ve dinamizm" sayesinde.

Türkler, at ve demirin sağladığı avantajlarla cihan hâkimiyeti hedefini gütmüşlerdir. Bu hedef doğrultusunda askerî güç ön planda olmuş ve sonuç olarak maddi güç gelişmiştir. Özellikle bu maddi alanda dikkat çeken ilk unsur, attır. Atın savaşta etkili bir araç olarak kullanılmaya başlanması ve okçularla donatılmış atlı orduların kurulması, Türkler tarafından gerçekleştirilmiş bir stratejidir. Bu yenilik, Türklerin askerî alandaki üstünlüğünü ortaya koymuştur (Turan, 1969, s. 112).

Türkler, ata binme ve at üzerinde hâkimiyet sağlama konusundaki becerilerini geliştirmek amacıyla üzengi, eğer ve dizgin gibi önemli ekipmanları icat etmişlerdir. Bu yenilikler, atlı savaşçıların ve taşıma işlerinin etkinliğini artırmış ve onları savaşta hızlı hareket edebilir hale getirmiştir. Ayrıca, Türkler dar pantolon, deri kuşak ve potin gibi giysilerle at biniciliğini daha da konforlu hale getirmişlerdir. Uzun kılıçlar ise süvari savaşçılığı için önemli bir silah olarak kullanılmıştır. Bu gelişmeler, Türklerin askerî alandaki ilerlemelerini ve komşu topluluklar üzerindeki üstünlüklerini sağlamıştır (Turan, 1969, s. 113).

Türk bozkırında atın binek hayvanı olarak kullanımı, bölgenin karakteristik yapısına dayanan çok önemli bir özelliktir. Bozkırın geniş otlak alanları ve su başlarının zorlayıcı doğası, yerleşik yaşam tarzının aksine, atlı yaşamı ve biniciliği gerektirir. Başlangıçta, atlar büyük sürülerin yönetilmesinde ekonomik bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak zamanla, bu kullanım askerî anlamda da büyük bir değer kazanmış ve bu süreçte atlar bozkır savaşçılığının vazgeçilmez unsurları olarak savaş atlarına dönüştürülmüştür (Kafesoğlu, 1989, s. 207).

Türklerin büyük bir askerî güç kazanmaları onların bütün askerî hayatına etki etmiştir. Bu bağlamda Türk askerî hayatı ile ilgili çok sayıda gelenek ortaya çıkmıştır. Bunları savaş öncesi ve sonrası gelenekler olarak tasnif etmek mümkündür. Savaş öncesi gelenekler arasında süre avı, ok gönderme, savaş meclisi toplama, geçit töreni yaptırma ve at kuyruğu bağlama geleneğinden söz edilebilir. Sırasıyla belirtilen gelenekler üzerinde durabiliriz.

Süre Avı

Bozkır kavimlerinin hayatında süre avları önemli bir yer tutuyordu. Av, normal şartlar altında bozkırda yaşayanların tek başına ya da küçük gruplar hâlinde gerçekleştirdikleri bir faaliyetti. Bu faaliyet hem erkekler hem de kadınlar tarafından gerçekleştiriliyordu. Daha geniş çaplı binlerce kişi tarafından gerçekleştirilen avlar da yapılıyordu. Bu avlar için "süre", "sürgün" ya da "halka" adlandırmaları söz konusudur. Geniş alanlarda hayvanlar sürülerek öldürülüyordu. Bu geniş coğrafyaların taranması şeklinde oluyordu. Bundan dolayı "süre" ya da "sürgün" kavramları av için kullanılıyordu. Kavram olarak "halka" ise avlanmak istenen hayvanların etrafı kuşatılarak öldürülmeleri şeklindeydi. Bundan dolayı da "halka avı" tabiri kullanılıyordu. Bu tür avlanmalar büyük ölçüde askerî amaca hizmet ediyordu.

Bozkırda hükümdarlar geniş bir arazide sık sık süre avları düzenleyerek bütün ordularını buna iştirak ettiriyorlardı. Bu avlarda, ordu tıpkı savaşlarda olduğu gibi; sağ kol, sol kol ve merkez olmak üzere üç kola ayrılarak çevirme ve sarma manevraları gerçekleştiriliyordu. Herhangi bir kavme veya ülkeye sefere çıkan ordu, gerektiği zaman süre avları ile yiyeceğini temin ederdi. Uzak yerlerden kovalanan geyik, tavşan gibi hayvanlar bir mahalde dört taraftan sıkıştırılarak ok ve cidalar ile (atmaya mahsus küçük mızrak) avlanırlardı (Sümer, 1953, s. 2404).

İskit kültür coğrafyasında hayatın üç temel gayesi bulunuyordu. Bunlardan "av, sürü ve akın" olarak söz etmek mümkündür. (Kaplan, 1955, s. 205). Bunlar konargöçer hayat için son derece zaruri idi. Bunlardan sürü otlatma ve avlanma akın için bir eğitim şeklindeydi. Özellikle İskitlerin gerçekleştirdiği toplu avlar savaş hazırlığı şeklindeydi (Deer, 1954, s. 172). Avcılık eğitimi son derece değerliydi. Bu esnada yalnız kendileri değil, aynı zamanda atları da eğitilmiş oluyordu. Av yaparken

yeni deneyimler kazanıyorlar ve taktik oluşturuyorlardı. Yılın belirli dönemlerinde sürekli eğitimle uzmanlaşma onlar için çok önem taşımaktaydı (Mauricios, Maurice's Strategikon, XII).

Asya Hunlarının süreklilik avlarına çıkmaları askerî eğitimin temelini oluşturuyordu. Bu avlar savaş öncesi bir tatbikat niteliği taşırdı. Sürek avları, büyük bir grup insanın katılımıyla yapılır ve bu sayede savaş disiplini ve koordinasyonu sağlanırdı. Av sırasında belirli bir düzen içinde hareket etmek gerekiyordu. Bu durum savaş için gerekli olan organizasyonu geliştiriyordu. Binlerce kişinin katılımıyla, at üzerinde yay kullanarak hedef vurma becerisi geliştirilirdi. Ancak avda hayvanlar, düşman askerleri gibi savunma yapma veya saldırı karşısında karşılık verme şansına sahip değildi. MÖ IV. yüzyıldan beri Hunlar, yabancı kavimler arasında en savaşçı ve en iyi donanmış topluluktu. Sarı ırmağın her yönüne iyice sızmışlar ve kuzeybatı yönünden Çin'e gelen büyük giriş yollarını da tutmuşlardı. Bundan dolayı dış dünyadan içeriye bu yollar ile hiçbir haber sızılmıyordu. Çin İmparatoru Şi-Huang-Tı da bu yolları açamamıştı. O, kendinden sonraki soylarına, devletin yalnızca kuzey sınırlarını göstermiş ve bu sınırların sıkı tutulmasına işaret etmişti (Franke, 1937, s. 241). Bu çağda, Tunghular güçlü ve Yüeciler ise kuvvetliydi. Hun hakani T'ou-man, Çin sülalesine karşı savaşmaya artık cesaret edememişti ve kuzeye çekilmek zorunda kalmıştı. Çin generali Meng-T'ien'in ölümü üzerine Çin sülalesine karşı derebeyleri isyan etmişti. Böylece Çin İmparatorluğu karışıklığa sürüklenmiştir. Çin sülalesi tarafından sınırlara gönderilerek yerleştirilmiş olan halkın hepsi geriye dönerek, yeniden Çin'e gelmiştir. Artık, bundan sonra Hunlar serbest kalarak, yeniden yavaş yavaş Sarı Irmağı geçmişlerdir. Böylece, güneye yönelerek, Çin sınırlarından içerilere girmişlerdir. Çin'in eski savunma kalelerini zorlamaya başlamışlardır (Ögel, 1981, I, s. 164-165).

T'ou-man yönetimdeyken, Mo-tun babasının en büyük evladı ve gelecekteki vârisi olarak görülüyordu. Genellikle babaların yerini oğulları alıyordu. Büyük oğul küçük, hasta veya yetersiz ise, onun yerine hükümdarın kardeşi geçerd. Buna göre, Mo-tun ulu hatun, yani ilk hatundan doğmuştu. Üvey annesinin ısrarı üzerine T'ou-man, büyük oğlu Mo-tun'u Yüecilere rehin olarak göndermişti. Ancak Mo-tun, Yüecilerin elinden kaçmayı başardı ve geri döndü. T'ou-man, Mo-tun'un bu başarısını takdir ederek ona on bin atlıdan oluşan bir birliğe komuta etmesi için emir verdi (Ögel, 1981, I, s. 211). Mo-tun tümen komutanı olduktan sonra toplum arasında saygınlığı artmıştır.

Mo-tun, devletin yönetimini üstlenmeden evvel tecrübesini artırarak tanınmış bir kişilik haline gelmiştir. O, çocukluk ve gençlik hayatını konargöçer yaşayışın gereğine göre devam ettirmiştir. O, hayatını Çin İmparatoru'na yazmış olduğu mektupta şu şekilde belirtmektedir: "İrmaklar ve göller arasında doğdum, geniş yaylalarda sığırlar ve atlar arasında büyüdüm, kendimi sık sık sınır boylarında buldum" (De Groot, 1921, s. 72). Buradan Mo-tun'un toplumun diğer fertleri gibi yaşadığı ve aynı toplumun içinden geldiği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durum Mo-tun'un toplumu tanımasına imkân vermiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Mo-tun'un babası tarafından Yüecilere rehin olarak gönderilmesi ve oradan kurtularak tekrar ülkesine geri dönmesi, onun düşmanlarını yakından tanımasına da imkân sağlamıştır. Babasının onu tümen komutanı olarak ataması askerî başarılarına zemin hazırlamıştır. Askerî yetenekleri ve zekâsı devletin başına geçmesinde büyük rol oynamıştır.

Mo-tun belirli bir tecrübe kazandıktan sonra, şartların kendisi lehine dönüşeceği zamanı bekleme ihtiyacı duymuştur. Mo-tun tümen komutanı olduktan sonra devletin başına geçme fırsatını yakalamıştır. Bu görevdeyken yaptığı önemli işlerden biri ıslıklı ok üretmektir. Okçularına bu oklarla eğitim yapmaları için bir emir vermiş ve ardından ordusuna şu şekilde seslenmiştir: "Islıklı ok nereye fırlatılırsa, her biriniz de kendi okunuzu aynı hedefe yönlendireceksiniz. Okunu bu hedefe atmayanların ise başı kesilecektir.". Mo-tun bizzat ıslık çıkaran oku değerli atlarından birinin üzerine atmış ve bu anda maiyetinden oklarını aynı hedefe atmaya cesaret edemeyenlerin başlarını kestirmiştir. O, kısa bir süre sonra, böyle bir ok ile kendi hanımını da vurmuştur. Bu defa da maiyetindeki bazıları bu durum karşısında donup kalmışlar ve oklarını atmaya cesaret edememişlerdir. Onların da Mo-tun tarafından başları kestirilmiştir. Belirli bir süre sonra, Mo-tun avda babasının iyi cins atına ıslıklı okunu attığında, maiyeti oklarını aynı hedefe yönlterek atmıştır (Koca, 2003, s. 123-124).

Bu durum üzerine Mo-tun maiyetine büsbütün güvenebileceğini anlamıştır. O, avda babasına ıslıklı okunu attığında bütün maiyeti de aynı yöne nişan almış ve böylece Tan-hu öldürülmüştür. Bunun üzerine Mo-tun üvey annesi ve küçük kardeşini, kendisine itaat etmeyen devlet büyüklerinin hepsini öldürtmüş ve kendisini Tan-hu (Hükümdar) ilân etmiştir (De Groot, 1921, s. 50).

Çin tarihçilerinin derledikleri bu bilgiler, şüphesiz gerçek tarihî bir olayın destanlaştırılmış bir ifadesidir. Mo-tun'un bu hareketi Hun toplumu tarafından beğenilerek, dilden dile nesilden nesile anlatıla anlatıla ayrıntıları kaldırılmış, hafızalarda uzun yıllar yaşayacak gerçek bir destan şekline dönüştürülmüştür. Yukarıda anlatıldığı şekle konulduktan sonra da Çinli tarihçiler tarafından yazıya geçirilmiştir. Bu bakımdan olayların süratle gelişmesine şaşmamak gerekir (Koca, 2003, s. 124). Yukarıdaki destanlaştırılmış bilgilerden Mo-tun'un egemenliğini güçlendirmek için gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Onun babasını ortadan kaldırması ve devletin ileri gelenlerinden kendi yanında yer almayanları da yok etmesi gücünü artırmış ve ülkesinde en etkili kişi olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Burada verilen bilgilerden süreklilik avına çıktığı anlaşılabilmektedir çünkü Mo-tun'un emrindeki bir tümenin dahi çok geniş

coğrafyada avlandıkları düşünülmalıdır. Bu bağlamda anlatılanlara bakıldığında çok geniş bir av alanında olayların gerçekleştiği, yalnız Mo-tun'un değil, babasının da atıyla birlikte avda olduğu dikkat çekmektedir. Doğrudan süreklilik avı tabiri kullanılsa bile katılım ve yayılım coğrafyası süreklilik avına işaret etmektedir. Yazılı kaynak bilgilerine göre Hunların ilk süreklilik avlarının bu av olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hunların daha sonraki dönemlerde de süreklilik avları yaptığı bilinmektedir. "Bir süreklilik avında 700 li, takribî 350 kilometrelik bir alan kuşatılmıştı" (Kafesoğlu, 1989, s. 276). Süreklilik avları geniş topraklarda yapılan büyük çaplı av etkinlikleriydi. Bu avları başarılı bir şekilde düzenlemek ve sonuçlandırmak için çok sayıda kişinin bir araya gelmesi gerekiyordu. Bu tür avlar bozkır Türkleri için savaş meydanlarında geniş arazileri etkili bir şekilde kullanma konusunda pratik bir eğitim sağlıyordu.

Süreklilik avlarına çok sayıda insan katılıyordu. Çok geniş coğrafyada gerçekleştirilen av, ciddi bir coğrafi tarama şeklinde oluyordu. Çin yıllıklarının belirttiğine göre MÖ 62 yılında düzenlenen süreklilik avına 100.000 Hun askeri katılmıştı (Kafesoğlu, 1989, s. 275-276). Bu durum katılımın ne ölçüde fazla olduğunu göstermek bakımından bir örnek oluşturmaktaydı.

Hun Dönemi'nde devam eden bu gelenek şüphesiz Gök Türk Dönemi'nde de vardı. Gök Türk yazılı belgelerinde doğrudan süreklilik avından söz edilmese de halkın ihtiyaçları ve beslenmesi kapsamında elde edilenler bu duruma açıklık getirmektedir. Bu durum Orhun Yazıtları'nda da geçmektedir. Bu konuda Bilge Kağan Yazıtı'nda şu bilgiler bulunmaktadır: "Töre üzerine amcam kağan oturdu. Oturarak Türk milletini tekrar tanzim etti, tekrar besledi. Fakiri zengin kıldı, azı çok kıldı" (Tekin, 2014, s. 55). "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım." (Tekin, 2014, s. 47). Buradan açık bir şekilde süreklilik avlarına çıkıldığı, askerî amaç başta olmak üzere iktisadi yönden bir kazanım sağlandığı anlaşılabilmektedir. Gök Türklerde süreklilik avı geleneğinin varlığını bu döneme ait tasvirler açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle yazılı kaynaklardaki bilgileri daha anlaşılır hâle getirmektedir. Gök Türklerin geniş katılımı süreklilik avına çıktığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ok Gönderme

Bozkır kültür çevresinde hükümdarlarının yabancı devlet adamları ve boy beylerine, ok göndermeleri kendilerinin yayı ve hâkimiyeti, onların da oku ve tabiiyeti temsil etmelerinden kaynaklanmaktadır (Turan, 1969, s. 77). Bu bağlamda savaş ve toplantıya davetlerde ok gönderme geleneği söz konusudur. Yay ve okun aynı anda gönderildiği az bilinmektedir. Ok hem savaş esnasında düşmana hem de düşmana karşı savaşmak amacıyla dost urug ve boyları toplamaya yönelik olarak ilgili boyun beyine gönderilmektedir.

Savaş esnasında düşmana ok göndermeye, yani savaşa davete en eski bilinen örneğe İskitlerde rastlanmaktadır. İskitlerin Perslerle Karadeniz'in kuzeyinde gerçekleşen mücadeleleri sırasında önce Pers tarafından elçi gelir. Sonra Pers tarafına İskit tarafından elçi gönderilir. İskit elçisi Pers tarafına "bir kuş, bir fare, bir kurbağa ve beş ok" götürür (Herodotos, IV, 131). Başlangıçta Darius şu şekilde düşünür: "Fare toprak içinde yaşar ve insan gibi toprak ürünleriyle beslenir; kurbağa suda yaşar, kuş tıpkı at gibidir; oklar da silahlarını teslim ettikleri anlamını taşır." (Herodotos, IV, 132). Buna karşı bir düşünce ise Gobyas'dan gelir: "İranlılar, eğer kuş olup uçmazsanız, fare olup yerin altına girmezseniz ve kurbağa olup batağa atlamazsanız, yurdunuza dönemeyeceksiniz; oklarla vurulup öleceksiniz." (Herodotos, IV, 132). Gerçekten de Persler iyice bitkin düşmüş, İskit ordusunun Pers ordusuna saldırma zamanı gelmişti. Burada yapılan ikinci yorum gerçeği ortaya koymaktaydı. Darius'a gönderilen oklar artık açık bir savaşa davet anlamına gelmekteydi. Bütün yorumlamalardan sonra Darius İskitlerin savaşmak için okları göndermiş olduklarını anlayabilmişti. Darius İskitlerin gerçek niyetini anladıktan sonra geri çekilme kararı almıştı.

Ok'un Hunlar zamanında kabile taksimlerinde kullanılması, şüphesiz, hükümdara tabi olan boylara bir haber ve davet, bir tabiiyet sembolü olarak ok gönderilmesinin bir sonucu olacağından bu anlayışın kökü çok eski dönemlere kadar gitmektedir (Turan, 1945, s. 308). Gök Türkleri oluşturan boyların kökeninin Hunlara dayanması da okla davet geleneğinin eskiliğini söylemeye imkân vermektedir.

Gök Türk Dönemi'nde ok bir davet sembolü olarak kullanılıyordu. Onları oluşturan On Ok'ların beylerine birer ok verilmesi hâkimiyet anlayışıyla alakalı görülmektedir (Golden, 2002, s. 110). Yazıtlarda Bilge Kağan'ın 714 yılında katıldığı Beşbalık Seferi'nden söz edilirken, yazıtında bu şehrin kurtarılışı "oklu kelti" ile bağlantılı bulunmaktadır (Orkun, 1987, s. 62). Oklu kelti tabiri "okunmuş, ok gönderilmiş olanlar, yani çağrılan imdat kuvvetleri geldi." şeklinde yorumlanmaktadır (Turan, 1945, s. 308). Buradan beylerine ok verilen ve Gök Türk boylar birliğine dâhil olanlar anlaşılmaktadır. Dolayısıyla okun Gök Türklerde bir davet sembolü olarak kullanıldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Karahanlılarda da okun davet sembolü olduğu görülmektedir. Karahanlı hükümdarı İlig Han Samaniler ülkesini bölüşmek için Sultan Mahmud'a teklifte bulunur. Buna olumsuz cevap alır ve savaşa hazırlanır. Bu hazırlıklar kapsamında memleketin her tarafına, urug ve boylara ok göndermek suretiyle büyük bir ordu toplar. Kendine tabi boyları geleneğe uygun olarak çağırır (Turan, 1945, s. 309).

Okla davet geleneği konargöçer olarak hayatını sürdüren Oğuzlarda daha belirgin olarak görünür çünkü “ok göndermek” Oğuzlarda sefere ve savaşa davet, çağrı anlamına gelmekteydi. Başlarındaki hükümdar veya beylerden ok alan birlik komutanları ve boy başkanları, silahları ve azıklarıyla birlikte emirlerindeki bütün savaşçıları yanlarına alıp, onların emir buyuracağı yere gelerek, kendilerine katılmaktaydılar (Koca, 2005, s. 185-186). Selçuk Bey’den sonra Türkmenlerin başına geçen Arslan Yabgu, savaşa karar verdiğinde, Türkmen kuvvetlerini toplamak için onların obalarına ok veya yay göndermekteydi. Savaş silahları olan yay ve oklarını alan boy başkanları da atları ile diğer silahları ve azıklarıyla birlikte obalarının savaşçıları yanlarına alıp kısa sürede Arslan Yabgu’nun arkasında toplanmaktaydılar (Koca, 2005, s. 186).

Artuklularda da ok gönderme geleneği bulunmaktadır. Artukluların reislerinin konargöçer Türk urug ve boyları üzerinde büyük bir etki sahibi oldukları bilinmektedir. Davud bin Sokman gerekli gördüğünde Türkmen urug ve boylarını çağırarak için reislerine birer ok gönderiyor ve sembolik bir davetname olan bu oku alan bu urug ve boylar büyük bir sevinç ile onun emrettiği yere gelip toplanıyorlardı (Köprülü, 1986, I, s. 621).

Bu Türk gelenekleri Harzemşahlar Devleti ordularında da canlılığını korumaktaydı. Harzemşahlar hükümdarı Celaleddin Harzemşah, bir devlete karşı sefer kararı alınca, ordusunun komutanlarına “kırmızı oklar” göndermekteydi. Bu okları alan birlik komutanları, Sultanın arkasında toplanmak için kendilerine bağlı askerlerle hemen harekete geçmekteydiler (Koca, 2005, s. 186). Gönderilen kırmızı okların kanı, yani savaşı sembolize ettiği belirtilmektedir (Koca, 2005, s. 186). Okların kırmızıya boyanmış olması, Türkler arasında kırmızı rengin çok sevilmesi, güçlülük ve birliğe işaret etmesi şeklinde de düşünülebilir.

Ok gönderme geleneğinin çok uzun zamandan beri bulunması yaygınlığını da göstermektedir. Ok gönderme örneklerinden de anlaşılacağı üzere hem düşmanı savaşa davet şeklinde olduğu gibi hem de dost ve tabi birlikleri savaşa davette ok kullanımına rastlanılmaktadır. Bu durum savaşa çağrı yapanın bir uygulaması olarak görülmektedir.

Savaş Meclisi Toplama

Bozkır kültür çevresinde hayatın temelini av, sürü ve akın oluşturmuyordu. Akınlar hayatı hep mücadele içinde geçen insanlar için bir zorunluluk hâline geliyordu. Hareketli hayat tarzı olan bozkır kavimleri akınlar düzenleyerek yeni kültür coğrafyalarına ulaşabiliyordu. Akınlar kendi boy ve boylar birlikleri dışında kardeş boy ve boylar birliklerine yapılıyordu. Bundan başka yabancı milletler üzerine de akınlar yapılıyordu. Bozkır kavimleri için bu akınlar günlük hayatın bir parçası hâline gelmişti.

Bu akınlarla birlikte savaşlar yapılıyor ve belirli stratejiler oluşturuluyordu. Bozkır kültür çevresinde önceden beri uygulanan savaş stratejilerinde iki şey temel alınıyordu. Bunlar keşif seferleri ve yıpratma savaşlarıydı. Ele geçirilmek istenen ülkenin ne kadar uzak olduğu önemli olmaksızın önce küçük gruplarla keşif yapmak gerekirdi. Bu keşifler bazen yıllarca sürebilirdi. Keşiflerden olumlu sonuç alındığında, düşman üzerinde yıpratma harekâtına başlanırdı. Bu yıpratma harekâtında, küçük gruplardan oluşan akıncılar ve daha büyük ve hareketli kuvvetler kullanılırdı. Bu kuvvetler düşmanın önemli merkezlerine, yol kavşaklarına ve yiyecek ve malzeme depolarına saldırırdı. Amaç düşmanı yıpratıp zayıflatmaktı. Keşif ve yıpratma sırasında düşmanın moralini bozmak için korkutucu ve inanılmaz hikâyeler yaymak da önemli bir strateji olarak kullanılırdı (Kafesoğlu, 1989, s. 275).

Ülkelerini emniyette tutmak ve ani baskınları önlemek üzere, etrafa gözcüler dikilir ve belirli yerlere hızlı haberleşmeyi sağlamak için sürekli görev yapan nöbetçilerin bulunduğu ateş kuleleri yapılırdı. Ayrıca hudut boylarında belirli genişlikte, insandan ve askerden arındırılmış arazi bırakılırdı (Kafesoğlu, 1989, s. 275). Böylece düşmanların gerçekleştireceği akınlara karşı da önlem alınmış oluyordu.

Savaşa girmeden ya da savaş esnasında belirlenen stratejiler arasında savaş meclisi toplamak önemli bir yer tutuyordu. Bu mecliste savaşın kaderini değiştirebilecek kararlar alınabiliyordu. Savaşın nasıl, nerede ve ne şekilde yapılacağı, düşmana karşı nasıl başarı kazanılacağı vb. konularda karar alınıyordu. Böylece mevcut şartlar dikkate alınmak suretiyle yeni stratejiler belirleniyordu. Şüphesiz savaş meclislerinde alınan kararların uygulanması düşmana karşı başarı sağlamalarında etkili oluyordu.

Bozkır kültür çevresinde savaş meclisleri çok erken dönemlerden başlamak üzere toplanmaktaydı. Bu bağlamda ilk örneği İskitler yurtlarına yayılmaya başladığında Kimmerlerin topladığı meclis oluşturuyor. Burada şu bilgilere rastlanmaktadır:

İskitler Kimmerlerin yanına göç ettiler. İskitler geldikleri zaman, Kimmerler büyük bir istilâ karşısında oldukları düşüncesiyle toplanıp görüştüler. Düşünceler bölündü, iki taraf da dediğinden şalmadı, ama hükümdarlarından yana olanların düşüncesi daha bir yürekliydi. Halkın eğilimi kendiliklerinden çıkıp gitmekti, böylesini uygun buluyordu; bu çapulcu alayını beklemek büyük bir tehlikeye atılmaktı; hükümdarlar ise yurtlarını bu istilâcılara karşı sonuna kadar savunmak istiyorlardı. Ne halk hükümdarlarının dediğine olur diyordu, ne de hükümdarlar halkın dediğine. Halk savaşmadan yurtlarını düşmana bırakıp çekilmeyi düşünüyordu; ama hükümdarlar, halkla beraber kaçıp gitmektense yurtlarında kalıp ölmeye karar verdiler; şimdiye

kadar yurtlarının sefasını sürmüşlerdi ve onu bırakırlarsa başlarına gelmedik belâ kalmayacaktı, durum öyle gösteriyordu. Sonunda halk ve hükümdarları ikiye bölündüler ve sayıları birbirine denk olduğundan, birbirleriyle dövüştüler ve Kimmer halkı kardeş eliyle ölenleri Tyras ırmağı kıyılarına gömdü, mezarları hâlâ durur. Geride kalanlar onları mezarlarına koyduktan sonra yurtlarını bırakıp çıktılar. İskitler geldiğinde kimseler kalmamıştı (Herodotos, IV, 11).

Bu bilgilerden Kimmerlerin meclisi toplayarak durumu tartıştıkları anlaşılıyor. Kimmerler geleceğine mecliste karar veriyor. İskit tehlikesi başlamadan önce Kimmerlerin savaş meclisi toplayarak bir durum değerlendirmesi yaptıkları anlaşılıyor.

İskit/Saka Dönemi'nden başka bir savaş meclisi örneği dikkat çekmektedir. Pers kralı Darius'un üçe ayrılmış Sakalara karşı sefer düzenleyerek savaştığı ve Saka liderleri Sakesphares, Homarges ve Thamyris'in ıssız bir yerde durumu istişare ettikleri bilinmektedir (Junge, 1939, s. 65). Bu bilgi savaş meclisi açısından değerlidir çünkü Saka liderleri ortak düşmanları olan Perslere karşı strateji belirlemeye ve birlikte hareket etmeye çalışmışlardır. Bu savaş meclisinin bilinmeyen bir yerde gerçekleşmiş olması da kayda değer olup, düşmana karşı bir önlem alınmış olduğunu göstermektedir.

Asya Hunlarında savaş kurultayları yapılmıştı. Hun hakanı Mo-tun tahta geçtiğinde, komşu Tung-hular bazı isteklerde bulunmuşlardı. Güçlü olduklarını düşünen Tung-hular, Mo-tun'u zora sokmak amacıyla bazı taleplerde bulunmuşlardı. Mo-tun, onlara vergi olarak at ve kadın vermeyi kabul etti. Ancak Tung-hular, Hun ve Tung-hu sınırında bulunan, çorak ve boş olan bir araziye de talep ettiler. Mo-tun, danışmanlarıyla toplandı ve onların görüşlerini aldıktan sonra şöyle cevap verdi: "Devletin temeli olan toprağı nasıl verebiliriz?" (De Groot, 1921, s. 51). Burada savaş meclisinin toplandığı ve bir değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Hunlar tarafından MÖ 99 yılında da bir savaş meclisi toplandığı ve şöyle bir karar alındığı anlaşılmaktadır:

Hakanımızın bizzat idare ettiği birkaç on bin atlı ile Çinlilerin birkaç bin kişisine hücum ederek, onları yakalayıp, yok etme mümkün değildir. Böyle giderse, sınırlardaki üstünlüğümüzü yeniden kurmuş olamayacağız. Ayrıca Çin, (şimdiye kadar olduğu gibi) bundan sonra da biz Hunları küçümsemiş olacaktır. Biz onunla bu dağlar ve vadiler arasında baskın ve bastırma yolu ile savaşmalıyız. Elli veya kırk mil sonra ise, düz bozkırlar başlamaktadır. Onu düzlükte yakalayamayız ve geri dönmek zorunda kalırız! (Ögel, 1981, II, s. 100-101).

Gök Türk Dönemi'nde de savaş meclisleri toplanıyordu. Böylece savaşı nasıl ve ne zaman gerçekleştireceklerine karar veriyorlardı. Kağan, devlet ileri gelenleri ile bir araya geliyor ve burada savaş stratejisi belirlenmiş oluyordu. Bilge Tonyukuk Yazıtı'nda bu hususta bilgi vermektedir. Örneğin İlderis Kağan ile hep istişare içinde bulunduğu ve belirledikleri strateji doğrultusunda hareket ettikleri anlaşılmaktadır ancak devlet ileri gelenlerinin katılımıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir (Orkun, 1987, s. 102-103, 106-108).

Dede Korkut Hikâyelerinde de savaş kurultayı yapıldığını şu ifadelerle anlamak mümkündür: "Kalkubanı Kazan Han, yerinden turı geldi. Ala Dağda çadırın otağın dikti. Üç yüz altmış altı alp erenler, yanına yığınak oldu." (Ergin, 2021, s. 245). Bu bilgiler yazılı kaynak verilerini desteklemek bakımından önem taşımaktadır. Savaş meclisi ya da kurultayı toplama geleneğinin uzun zaman sürecinde yaygın olarak yaşatıldığına işaret etmektedir.

Savaş meclisleri tarihî kayıtlara göre daha sonraki dönemlerde de toplanıyordu. Hatta bu toplantılar düşmanla karşılaşınca kadar birkaç kez devam ediyordu. İlk toplantı genelde devletin merkezinde yapılıyordu. Bu toplantıda sefer kararı alınır ve sefer boyunca izlenecek strateji belirleniyordu. Son toplantı ise, düşmanla karşılaşınca düzenleniyordu. Bu toplantıda, savaş kararı alınmakta, savaş düzeni belirlenmekte ve çarpışma sırasında uygulanacak taktikler kararlaştırılmaktaydı (Koca, 2005, s. 188).

Bu tür savaş meclisleri Selçuklu Dönemi'nde belirgin şekilde gerçekleştiriliyordu. Sultanın başkanlığında toplanan savaş meclisine, devlet büyükleri ve büyük komutanlar katılırdı. Meclis üyeleri, fikirlerini söylemekte serbest idiler. Savaş meclisi, danışma niteliğinde bir meclisti. Sultan, herkesin fikrini dinler, bunlardan yararlanır fakat son kararı kendisi verirdi. Toplantıya katılan bütün devlet adamları ve komutanlar da bu kararı desteklemek durumundaydılar. İtiraz ve muhalefet etme, güç ve yetkisine sahip değillerdi fakat onların fikri, doğru ve inandırıcı ise, sultan tarafından kabul edilirdi (Koca, 2005, s. 188-189).

Bu meclislerden biri I. İzzeddin Keykâvus Dönemi'nde toplandı. Keykâvus, 1216 yılı ortasında ordusunu Yabanlu Pazarı'nda toplamıştı. Kozan (Sis) yöresine bir sefer düzenlemeyi düşünüyordu. Keykâvus, sefer üzerinde düşüncelerini ve görüşlerini öğrenmek üzere devlet büyüklerini ve komutanları toplantıya çağırılmıştır. Keykâvus, bu toplantıda devlet büyükleri ve komutanlara düşünce ve görüşlerini sormuştur (Koca, 2005, s. 189).

Onlar, yaz mevsiminde Kozan yöresine müdahalenin uygun olmayacağını çünkü yörenin havasına alışık olmayan Selçuklu askerlerinin sıcağından ve sivri sineklerden rahatsız olacaklarını, eğer güz mevsimine kadar sabredilirse, atların Yabanlu çayırında semireceğini, hava sıcaklığının düşeceğini ve böylece çıkılacak bir seferde Allah'ın yardımı ile başarılı olacaklarını bildirmişler. Sultan da bu isabetli düşünce ve görüşleri uygun bularak seferi güz mevsimine ertelemiştir (Koca, 2005, s. 189-190).

190).

Selçuklu hükümdarları, savaş meclislerini, sadece devlet adamlarının ve komutanların bilgisinden ve tecrübesinden yararlanmak için toplamıyorlardı. Onlar özellikle bu meclisler vasıtasıyla kendi fikirlerini devlet adamlarına ve komutanlara aşıyorlar ve onları kendi amaçları doğrultusunda hazırlıyorlardı. Böylece her büyük liderin yaptığı gibi, onlar da her büyük liderin yaptığı gibi sefere çıkmadan önce kendi fikirleri etrafında kuvvetli bir birlik ruhu meydana getirmiş oluyorlardı (Koca, 2005, s. 190).

Savaş meclisleri en eski dönemlerden başlamak üzere bozkır kültür çevresinde düzenli olarak takip edilebilmektedir. Hatta bu köklü gelenek bozkır kültürünün asli temsilcileri olan Türkler tarafından yerleştikleri çevrelere, bu kapsamda Anadolu'ya da taşınıp uygulanmıştır. Savaş meclisleri büyük ölçüde savaş başlamadan önce toplandığı gibi savaş arasında da toplanmıştır. İsbetli kararlar alındığında başarılı olunmuş, isabetsiz kararların ise kötü sonuçları olmuştur. Türklerin askerî hayatında savaş meclisi toplama geleneği tarihin her döneminde görülmüştür.

Geçit Töreni Yaptırma

Bozkır kültür çevresinde hükümdarı ve otağını korumak için erken dönemlerden itibaren birlikler oluşturulmaya başlanılmıştır. Bunların asli görevleri sürekli bir şekilde hükümdar ve ailesinin yanında bulunmak, savaş zamanında onun yakınında savaşmak, diğer zamanlarda ise hükümdar nereye giderse oraya gitmek vb. görevler üstlenmişlerdi. Aynı zamanda savaşa katılmadan önce ya da yabancı devlet adamı ve elçilerin ziyaretinde geçit törenlerinde görev yapıyorlardı. Şüphesiz büyük bozkır devletlerinin ortaya çıkmalarıyla birlikte daimî askerî birliklere ihtiyaç duyulmaya başlanılmıştı.

Bu tür daimî askerî birlikler özel birliklerdi. Bunlar hükümdar ve sarayını koruyorlardı. Bu birlikler hükümdarın koruması olduklarından hep onun yanında bulunuyorlardı. Savaş sırasında da hükümdarın yanında savaşa katılıyorlardı. Barış zamanında da hükümdarın otağı ya da sarayının korunmasından sorumluydular. Özel birlikler çok deneyimli ve güvenilir askerlerden oluşuyorlardı.

Bozkır çevresinde şüphesiz özel birlikler en azından İskit Dönemi'nden başlamak üzere vardı. Özellikle İskit hükümdarlarını koruyan maiyetleri mevcuttu çünkü onlarla birlikte savaşa katılacak, onları ve otağlarını koruyacak birlikler bulunuyordu. Onlara yalnız savaşlarda değil, toplantılarında ve günlük hayatlarında eşlik ediyorlardı. Bunlar büyük ölçüde en güvenilir, savaşçı ve kahramanlardan oluşuyordu. Bu bir zorunluluk olmasına rağmen, kaynaklarda İskit özel birliklerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hunlar için ise kaynaklarda açık bilgi bulunmamaktadır. Başlangıçta Asya Hunlarının en çok savaşları ve elçi kabulleri Çinliler ile olmuştur. Çin kayıtlarında uzun zaman diliminde gerek savaş öncesinde gerekse elçi kabulünde bir resmigeçitten bahsedilmemektedir ancak Hun hakani Mo-tun'un ısıklı oklar yaptırarak, atlılarına okçuluk talimleri yaptırması kayda değerdir (Otkan, 2018, s. 65). Şüphesiz bu talimlerin savaş öncesi bir resmigeçit ciddiyetinde yapılmış olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Şüphesiz doğrudan askerî Çin kaynaklarında Hun Dönemi'ne ait gösteri ve törenlerden de söz edilmektedir. Özel birlikler yabancı ülkelerden elçi ya da komutanlar gelince, tam donanımlı olarak geçit töreninde görev yapıyorlar ve burada yürüyüş gerçekleştiriyorlardı. Bu bağlamda MÖ 36 yılı civarında Çiçi Han, Çinlilerle savaşmadan önce askerlerine bu şekilde bir tören düzenletmişti (Ögel, 1981, II, s. 180-181). Bununla ilgili olarak şu bilgi verilmektedir:

Bu sırada Çiçi Han surların üzerinde göründü. Beş renkli bayrağını surların üzerine dikmişti. Birkaç yüz, zırhlara bürünmüş askerde, surların üzerinde duruyordu. Yüzden fazla atlı da geldi ve surdan aşağı indi. Yüzden fazla asker de kapıya geldi. Balıksırtı şeklinde arka arkaya dizildiler. Silah kullanmaya hazır bir durumda durdular. Surların üzerinde duran karakol erleri, Çin ordusuna, savaşa gelin diye bağırmağa başladılar. Yüzden fazla atlı, atlarını karargâha doğru sürdüler. Arbaletlerinin okları gerilmiş olan okçuları, ellerine birer renkli ok alarak atışa hazır olarak durdular. Bundan sonra gönderilen okçu birlikleri ile kapıda toplanmış olan atlı veya yaya birliklerinin hepsi dönerek içeri girdiler (Ögel, 1981, II, s. 182, 184).

Böylece Çiçi Han askerlerinin savaşa ne ölçüde hazır olduğunu denetleme imkânı bulmuştur. Askerlerinin savaşabilme kabiliyetini anlamaya çalışmıştır.

Bozkır çevresinde özel birlikler Avrupa Hunlarında da vardı. Priskos, Hun Hakani Attila'nın Bizans elçilerini kabul etmesinden önce büyük bir asker kalabalığından söz etmektedir. Bunların Attila'nın sarayı civarında dolaşan muhafızları olduğuna dikkat çekmektedir (Ahmetbeyoğlu, 1995, s. 45). Muhafızların herhangi bir resmigeçidinden söz edilmemesine rağmen, kızlar tarafından gerçekleştirilen bir karşılamadan şu şekilde söz edilmektedir:

Attila'nın buraya gelmesiyle kızların beyaz örtülerle yürümeleriyle onu selamlamaları söz konusuydu. Her iki tarafta bayanlar yan yana duruyor ve bir örtünün altında yedi ya da daha fazla bayan bulunuyordu. Bayanların oluşturduğu bu halka tören alayını oluşturuyordu ve onlar İskit şarkıları söylemekteydiler (Dobhofer, 1955, s. 41).

Kızlar böyle bir karşılama törenini icra etmiş oluyorlardı ancak erkek muhafızların karşılama törenleri de olmalıydı. Burada elçiler

muhafızların resmigeçidine rastlamamışlardı.

Bozkır çevresinde özel askerlerden oluşan muhafız birliklerine en çok Gök Türk Dönemi'nde rastlanıyordu. Bu birlikler için özel adlar kullanılıyordu. Gök Türk Dönemi'nde kağanların bahadırlarından seçilmiş olan özel bir muhafız birliği vardı. Bu birliği askerlerine ise böri=kurt deniliyordu (Koca, 2003, s. 88). Bunlar daimî savaş egzersizi karakterindeki spor hareketleri dolayısıyla zindeliği, çevikliği yanında savaşta yırtıcılığıyla biliniyordu. Yazılı kaynaklarda Gök Türk askerleri hakkında şöyle denilmektedir: *"Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri böri gibi, düşman koyun gibi imiş"* (Tekin, 2014, s. 55). Yabancı kaynaklardaki bilgilerde de Türk askeri aynı şekilde anlatılıyor. Meşhur Tabgaç hükümdarı T'ai-wu'nun sözleri şu şekildedir: "Kurt sürüsünü andıran Türk ordusu karşısında Çin askeri taydan ve düveden farksızdı" (Kafesoğlu, 1989, s. 276). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Gök Türk Dönemi'nde "Böri Birlikleri" vardı. Bunlar "çeviklik, dayanıklılık, atılganlık, cesaret ve savaşçılık" özelliklerinden hareketle "böri=kurt" olarak adlandırılıyorlardı çünkü onlar savaş sanatının bütün ustalıklarını biliyorlardı.

Kahramanlıklarıyla tanınan kişilerden biri Köl Tigin'dir. Devletin temel taşlarından biri sayılan Köl Tigin, cesur ve yiğit bir Gök Türk kahramanı olarak bilinirdi ve ona karşı koymak oldukça zordu (Sümer, 1999, I, s. 49). Bilge Kağan, Köl Tigin Yazıtı'nda *"Türk beyleri hücum ettiğini hep bilirsiniz."* (Tekin, 2014, s. 33) diyerek Köl Tigin'in kahramanlığına vurgu yapmaktadır. Köl Tigin hakikatten büyük bir kahramandı ve savaş için yaratılmış gibiydi. Çin kaynaklarında, *"Köl Tigin savaş becerilerinde bir ustadır ve ona karşı gelmek pek mümkün değildir."* şeklinde belirtilmiştir (Liu Mau-Tsai, 1958, s. 175, 227). Köl Tigin Yazıtı'nda, Köl Tigin'in elde ettiği zaferler ve kahramanlıkları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Yazıt, onun olağanüstü kahramanlık özelliklerini vurgular. Köl Tigin'in yaya olarak bir düşmanı yakaladığı ve atlı savaş sırasında zırhı ve kaftanı yüzünden birçok okla vurulmasına rağmen, okların hiçbirini yüzüne veya başına isabet etmemiş olduğundan bahsedilmektedir (Tekin, 2014, s. 33).

Bozkır çevresinde farklı özelliklere sahip birlikler için çeşitli tabirler kullanılmaktaydı. Muhafız alayı "yortuk" olarak biliniyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992, s. III, 42). Hükümdarın sarayını gündüzleri bekleyen muhafızlara "turğak" deniliyordu (Donuk, 1988, s. 105). Gözetleme ve muhafızlıkla uğraşanlar "karakçı" olarak biliniyordu (Donuk, 1988, s. 99). Özel birlikler barış zamanlarında stratejik yerleri korumaktaydı. Bu bağlamda hükümdar ve sarayı özel birlikler tarafından korunmaktaydı.

Özel birlik askerleri hanedan çevresinde bulunan boylardan seçiliyordu. Gök Türk Dönemi'nde özel birlik askerleri "Böri", Çince "Fu-li" olarak adlandırılıyordu (Taşağıl, 2019, s. 153). Bu özel birlik askerlerinin cesaretli ve güvenilir olmaları gerekiyordu. Düşmana karşı cesaretli ve atılgan olmalarından böri=kurt olarak adlandırılmışlardı. Bunlar aynı zamanda birer "alpagut" idiler. Alpagut "tek başına düşmana saldıran, hiçbir yandan yakalanmayan yiğit" olarak tanımlanmaktadır (Kaşgarlı Mahmud, 1992, I, s. 144).

Özel birliklerin görevlerinden biri de askerî gösteri ve törenlere katılmaktı. 6. yüzyılın sonlarına doğru İşbara Kağan'ın muhafızları Çin elçisi gelince böyle bir gösteri gerçekleştirdi: "İşbara Kağan askerlerini dizdi. Hazinesini çıkarıp sergiledi. Hastalığı bahanesiyle elçiyi oturarak kabul etti" (Liu Mau-Tsai, 1958, s. 50).

Batı Gök Türk kağanının otağını MS 630 yılında ziyaret eden Hsüan Tsang'ın seyahat notlarında şu bilgiler bulunmaktadır: "Kağan yeşil satenden bir kaftan giymiş ve saçlarını da bırakmıştı. Yüzünü bir kumaşla kapatmıştı. Kumaşı da birkaç kez doladıktan sonra ucu da arkasından sarkmıştı. Sırmalı brokerler giymiş 200 askerle çevrilmişti. Askerler de saçlarını örmüşlerdi. Diğer askerler, atlar ve develere binmişler, kürk veya ince yünden elbiseler giymişlerdi. Ellerinde uzun mızraklar, bayraklar ve yaylar tutuyorlardı. Onlar o kadar çoklardı ki ne uçları ne de bucakları görünüyordu (Ögel, 1991, s. VII, 55).

Gök Türk Dönemi'nde var olan gelenek Uygur Dönemi'nde de sürmüştür. Çin elçisi Wang Yen-Te'nin seyahat raporunda şöyle denilmektedir:

Uygur Hakani elçiyi, oğulları ve muhafızları ile at üzerinde kabul etti. Hakan yanındakiler ile birlikte doğuya döndü ve doğu yönüne selam verdi. Doğuya yapılan selam sırasında bir müzisyen elinde tuttuğu bir şeyi, ses çıkaran bir şeyin üzerine vuruyor ve böylece selam törenine tempo tutuyordu (Ögel, 1991, s. VII, 342-343).

Burada verilen bilgiler özel birliklerin hükümdarların yakın koruması olarak görev üstlenmelerine işaret etmektedir. Bu seçilmiş askerler İskit, Hun, Gök Türk ve Uygur Dönemlerinde hep hükümdarların yanında bulunuyordu. Bozkır çevresinde ordunun temeli ve çekirdeğini özel birlik askerleri oluşturuyordu. Kendilerine verilen görevleri yerine getiriyorlardı. Hükümdarın isteği üzerine yabancı elçilerin ziyaretleri sırasında ya da savaşa çıkmadan önce geçit töreni katılıyorlardı.

Bu tür törenler daha sonraki zamanlarda da yapıyordu. Selçuklu hükümdarları sefere çıkmadan önce ordu birliklerini bir meydana toplayıp, onlara geçit töreni yaptırıyorlardı. Bundan maksat, halkın ve ordu mensuplarının maneviyatını yükseltmek ve onları savaşa teşvik etmektir. Bu arada ordu birlikleri teftiş edilirdi. Bu teftişte gerek fiziki yapısı gerek silahları standart ölçülere uymayanlar, ordu saflarından hemen dışarı çıkarılırdı. Yerine standartlara uygun yeni askerler alınırdı (Koca, 2005, s. 187).

Selçuklu Dönemi'nde ordunun teftişi, başkomutan olarak bizzat sultan tarafından yapıyordu. Sultan bulunmadığı zamanlarda ise, bu görev, "vezir veya emîr-i ârız" (Millî Savunma Bakanı) tarafından yerine getiriliyordu. Sultan Alp Arslan, Malazgirt Savaşı'ndan önce, zaman kaybetmemek için emrindeki kuvvetlerle hemen Anadolu'ya doğru harekete geçerken,

vezir Nizâmü'l-Mülk'e iktalarının başında bulunan diğer birlikleri toplayıp, arkasından göndermesini emretmiştir. Vezir, bu teftiş sırasında, vücut bakımından cılız olan bir gulâmı ordu saflarından dışarı çıkarmak istemiştir. Komutan Güherâyin, vezir nezdinde şefaatte bulunarak, bu gulâmın ordu saflarında kalmasını sağlamıştır. Bunun üzerine Nizâmü'l-Mülk, *"Peki kalsın! Belki bize, Bizans imparatorunu tutsak olarak alıp, getirir."* diyerek, bu gulâmla alay etmiştir. Ne garip bir tecellidir ki, Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i tutsak alıp, getiren kişi, bu gulâm olmuştur (Koca, 2005, s. 187).

Selçuklu Dönemi'nde orduya geçit töreni, sadece sefere çıkarken yaptırılmıyordu. Bazen savaştan sonra da orduya geçit töreni yaptırılarak, kazanılan başarı ve zafer kutlanmaktaydı. Selçuklu beyleri (Tuğrul ve Çağrı), Gazneliler Devleti'ne karşı kazandıkları Dandanakan Savaşı'ndan sonra (1040), ordularına savaş meydanında böyle bir geçit töreni yaptırmak suretiyle zaferlerini kutlamışlardır; Tarihî kayıtlara göre, Selçuklu beyleri, bu büyük zaferden hemen sonra, savaş meydanında bir taht kurdurdular. Tuğrul Bey, hükümdar sıfatıyla bu tahta oturdu. Selçuklu beyleri, Türkmen savaşçıları ve kendilerine katılan Gazneli birlikleri, sıra hâlinde bu tahtın önünden geçerek, Tuğrul Beyi "Horasan Emiri" olarak selamladılar. Bundan sonra âdet gereğince, zafer haberi birer fetihname ile komşu hükümdarlara bildirildi (Koca, 2005, s. 187-188).

Yukarıda verilen bilgilerden geçit töreni bütün savaşa katılacak ordu birliklerinde gerçekleştiriliyordu. Savaşa katılmadan önce ordu birlikleri bu törende teftiş ediliyordu. Savaşa katılacak askerler ve teçhizatları inceleniyordu. Bir eksiklik olması durumunda savaş öncesinde gideriliyordu. Ayrıca savaşa katılacak askerin moral ve motivasyonu artırılmaya çalışılıyordu. Savaş sonrasında gerçekleştirilen geçit törenleri de bir zafer kutlaması hâline dönüşüyordu.

Bütün verilere bakıldığında Türk kültür çevresinde geçit törenleri özel muhafız birlikleriyle gerçekleştirildiği gibi bütün savaşa katılacak ordu mensuplarının katılımıyla da oluyordu. Muhafız birlikleri genelde Gök Türk ve Uygur dönemlerinde örnekleri görüldüğü üzere yabancı elçilerin ziyareti esnasında resmigeçide katılıyorlardı. Burada gelenlere bu özel birliklerin askerî gücü gösterilmiş oluyordu. Savaş öncesi ve savaş sonrası geçit törenlerinde Selçuklu örneğinde olduğu üzere bütün savaşa katılacak ya da savaştan çıkmış askerin durumu, moral ve motivasyonuna yönelik resmigeçit yapılıyordu. Daha çok özel muhafız birliklerinin geçit töreninde işlevi askerî güç gösterisine dayanıyordu. Ordu birliklerinin ise düşmana karşı savaşacak askerin donanım eksikliğinin giderilmesi ile moral ve motivasyonun yükseltilmesine yönelikti. Böylece bütün eksiklikler giderilerek düşmana karşı başarı sağlanacak bütün şartlar oluşturuluyordu. Bunun için iklim ve çevre şartlarının uygun hâle gelmesi de bekleniyordu.

At Kuyruğu Bağlama

Atların ehlileştirilmesi ve atlı kültürün gelişmesi, doğrudan bozkır kavimleriyle ilişkilidir. Bu başarı hem bu kavimlerin hem de diğer kültürlerin gelişiminde büyük etkiler yaratmıştır. Tarihî veriler de gösteriyor ki, büyük devletlerin temeli bu şekilde atılmıştır (Koppers, 1941, s. 471). Atlı kültür, bozkır bölgelerinde arkeolojik kazılar sayesinde anlaşılabilir. Bozkırlarda ata binme ve tekerlekli arabaların kullanımı gibi yeni gelişmeler önemlidir. Binek ve koşum atlarının ilk örnekleri, Balhan mezarları ile Andronovo kültürüne ait gömülerde keşfedilmiştir (Zvelebil, 1980, s. 253).

Bozkır bölgelerinde at kullanımının yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu hem arkeolojik buluntularla hem de yazılı kaynaklarla desteklenmiştir. Örneğin, Bilge Kağan ve Köl Tigin yazıtlarında atların kahramanlıkları, renkleri ve türleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu belgelerde atların binek hayvanı olarak kullanımı ve kahramanların atları konu edinilmektedir. Yazıtlarda Köl Tigin'in bindiği atlardan "Boz", "Ögsüz", "Azman Ak" vb. olarak belirtilmektedir (Tekin, 2014, s. 33, 35-36).

Köl Tigin Yazıtı'nda "Çin kağanından resimci getirdim, resmettim... İçine dışına bambaşka resim vurdurdum" sözleri dikkate değerdir (Tekin, 2014, s. 23). Bilge Kağan Yazıtı'nda da aynı sözler bulunmaktadır (Tekin, 2014, s. 49). Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere anıtlıkların sur duvarları resimlerle süslenmiştir. Anıtlıkların her ikisinde de savaş sahneleri de betimlenmiştir. Yazıtlarda kahramanlık üzerinde yoğun olarak durulmaktadır. Burada en çok at betimleri bulunmalıdır. Bilge Kağan Anıtlığı'ndan çıkarılan çatı kiremidi atlı kahraman betimlemeleri de bu durumu belgelemektedir. Bundan başka benzer betimlemeler Gök Türk Dönemi kaya çizimlerinde de bulunmaktadır (Nowgorodowa, 1980, s. 215).

Bozkır kültür çevresinde atın binek hayvanı olarak çok erken dönemlerden başlamak üzere kullanılması, atın kullanımıyla ilgili birtakım gelenekleri de ortaya koymuştur. Bunlardan biri atın savaşa çıkmadan önce kuyruğunun bağlanmasıdır. Atın kuyruğunun bağlanması için "tul" kavramı kullanılmaktadır. Tul "dul" anlamına gelmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1992, s. IV, 650). Tul kavramı olarak "tol" şeklinde de bilinmektedir (Caferoğlu, 1968, s. 252). Tolamak fiilinin karşılığı ise "dolamak, çevirmek" şeklindedir. Tolgamak fiilinin karşılığının "incimek, kederlenmek" olduğu bilinmektedir (Caferoğlu, 1968, s. 245). Burada "tol" kökünün "keder, elem, yas" olduğu düşünülebilir. Bundan başka "tulum" kavramı da bulunmaktadır. Bu kavram ise "saç örgüsü" anlamında kullanılmıştır (Caferoğlu, 1968, s. 245). Buradan hareketle atın kuyruğunun bağlanması, örülmesi ya da kesilmesi çok eski bir yas alameti olarak görülmektedir.

Bozkır kültür çevresinde bu kavramın yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda "tullamak" fiili kullanılmaktadır. Tullamak "at kuyruğu kesmek" anlamına gelmektedir. Bir yas alameti olarak bu eylem yapılmaktadır. Kırgızca "tuldamak", yas

ve matem tutmak anlamındadır. Kumukça “tullamak”, matem alameti olarak at kuyruğunu kesmek demektir. Yakutça “tuluyah” ise yetim, öksüz anlamlarındadır. Bütün Türk lehçelerinde ortak olan tul=dul kelimesi de matem alameti olarak at kuyruğunu tullamak=kesmek geleneğinin pek eski olduğunu ispat etmektedir (İnan, 1991, II, s. 265).

Şüphesiz atın kuyruğunun bir yas alameti olarak bağlanması ya da kesilmesine ilk olarak kurgan buluntularında rastlanılmaktadır. Altaylarda Pazırık kurganlarından birinde on at kalıntısına rastlanmıştır. Atların hepsi aygır olup, al renktedir. Bunların kuyruk, yele ve toynak kılları kesilmiştir. Kulaklarında kesmek suretiyle nişanlar bulunmaktadır. Her aygırın nişanı ayırıcıdır (İnan, 1991, II, s. 265).

Pazırık'ta ortaya çıkarılmış on atın kulaklarındaki nişanların birbirinden farklı olmaları ve ölenle gömülmüş olmaları kayda değer bir durumdur. Hepsinin aygır olmaları ve kuyruk, yele ve topuk saçaklarının kesik olması da oldukça önemlidir. Atların nişanlarının birbirinden farklı olması da on ayrı kabileye işaret etmektedir (İnan, 1991, II, s. 263). Bu bilgiler her bir aygırın ölen kişi için hediye edildiğini göstermektedir. Atların nişanları kurgana konulmadan önce vardı ancak kuyruk ve yelelerinin ölene hediye olarak verildiğinden, başka bir ifadeyle ölenin atı olarak kurgana konulmalarından dolayı kuyruk ve yeleleri kesilmiştir. Bunun bir yas alameti olarak gerçekleştirildiği ortaya çıkıyor. Bu veri Dede Korkut Hikâyelerindeki bilgilerle de desteklenmektedir. Dede Korkut kitabındaki son hikâyede Beyrek ölmeden önce şöyle bir vasiyette bulunuyor: “*Yiğitlerim yerinizden örü durun, ağ boz atumun kuyruğunu kesin.*”. O, öldükten sonra vasiyeti şu şekilde yerine getiriliyor: “*Oğuz'un kaza benzer kızı gelini ağ çıkarda kara giydi; ağ boz atının kuyruğunu kestiler.*” (Gökyay, 2006, s. 1175). Burada kahraman öldüğünde atının kuyruğunun kesilme geleneği yaşatılmış oluyor.

Matem alameti olarak at kuyruğunu kesme yerine örme veya bağlama geleneği de bulunuyor. Bu hususta şöyle bir anlatı bulunmaktadır: “*Beltir Türklerinin eski zamanlarda ölünün sevdiği atını eyerleyip, eşyalarını at üzerine koyup bağlamaktaydılar. Sonra atın kuyruk ve kâkülünü kadın saçığı gibi örerlerdi. Atı öldürüp bu hâlde mezar üzerine bırakırlardı.*” (İnan, 1991, II, s. 266).

Türkler atla ilgili geleneklerini yaydıkları kültür coğrafyalarına taşımışlardır. Atın Anadolu'da, özellikle Doğu Anadolu'da ön plana çıktığı görülmektedir. Erzurum ili Karayazı ilçesi yakınlarında Cunni Mağarası'nda at ve atlı süvari tasvirleri görülmektedir. Atın kuyruğu yukarıya doğru bağlanmış olup, bu eski bir Türk geleneğidir (Vary, 1968, s. 65-66). Bu şekilde kaya üstü at betimlemeleri de at kuyruğunun bir matem alameti olarak bağlandığını ortaya koymaktadır.

İslam kaynaklarındaki bilgiler de Türklerde at kuyruğu bağlama geleneğini ortaya koymaktadır. Bunun için şu örnek verilebilir: “*Sultan Alp Arslan Malazgirt Meydan Savaşı'na girerken kendi eliyle atının kuyruğunu bağlayarak, askerlerine de aynısını yaptırmıştır.*” (Sevim, 1971, s. 77). Söz konusu bilgiler ışığında yalnız ölen kişinin değil, savaşa katılacak olan kahraman ve askerlerinin de atının kuyruğunun bir matem alameti olarak bağlandığı görülmektedir. Anadolu'da bu gelenek Baraklarda ve Beğdili Türkmenlerinde yakın zamana kadar sürdürülmüştür. Doğu Anadolu'da cirit oyunlarında da aynı geleneğin yaşatıldığı bilinmektedir (Tekçe, 1993, s. 129). Bu bilgilere bakıldığında at kuyruğu bağlama geleneğinin kültürel süreklilik içinde devam ettiği ve çok uzun zaman diliminde görüldüğü anlaşılmaktadır.

Doğu Anadolu'da at ve atlı süvari betimlemelerinden başka at şeklinde mezar taşları da bulunmuştur. At heykelleri koç heykellerine nazaran daha az bulunmuştur. Bunlar Kafkaslarda da ele geçirilmiştir. Bunlardan birinin ayak kısmında Alayuntlu damgası bulunmuş olup, bunların Alayuntlu boyuyla bağdaştırılması söz konusu olmaktadır (Karamağaralı, 1972, s. 25-29).

Bu at heykeller üzerinde hayat ağacı ile çeşitli savaş gereçleri ve maddi kültür unsurları betimlenmiştir (Gülensoy, 1989, s. 170-171). Bu heykellerde atların kuyruklarının kesilmesi ya da bağlanması hususu pek açık olarak bilinmemekle birlikte onların bir matem alametini ifade ettiği düşünülebilir.

Sonuç

Türkler tarafından atın binek hayvanı olarak kullanılması ve demirin de yaygın bir şekilde kullanılması bozkır çevresinde önemli gelişmelere temel oluşturmuştur. Türkler, atın hızından ve demirin sağladığı güçten faydalanarak teşkilatlı devletler kurmuşlardır. Dağınık boyların bir araya getirilmesi ve güç kazanılması şüphesiz bu gelişmelerin sonucudur. Askerî açıdan gerekli şartlar olduğundan Türkler geniş coğrafyalara yayılmışlar ve oralarda hâkimiyet kurmuşlardır.

Türklerin askerî açıdan büyük güç haline gelmeleri bütün askerî yapılarına etki etmiştir. Türkler tarafından kullanılan savaş araç gereçleri, eğitim ve taktikleri hep bu gelişmelerin bir sonucudur. Attan savaşlarda büyük ölçüde yararlanılmıştır. Demirden yapılan savaş silahları askerî açıdan güç kazanmalarına neden olmuştur. At üzerinde at dörtnala koşarken, dört bir tarafa yay gerip ok atabilme kabiliyeti kazanmışlardır. Şüphesiz onların bu durumu askerî başarılarına yol açmıştır.

Türklerin askerî açıdan oluşturdukları çok sayıda gelenek ortaya çıkmıştır. Bunların bir kısmı savaş öncesi uyguladıkları askerî geleneklerdir. Bu gelenekler arasında sürekle avına çıkma, ok gönderme, savaş meclisi toplama, geçit töreni yapma, at kuyruğu bağlama yer almaktadır. Şüphesiz bu gelenekler İskit, Hun ve Gök Türk dönemlerinde hep uygulanmıştır. Gök Türk dönemi sonrasında Türk devlet ve topluluklarında da görülmektedirler. Bu bağlamda kültürel açıdan bir süreklilikten söz

edebilmek mümkün olabilmektedir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.
Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ahmetbeyoğlu, A. (1995). *Grekk Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*. TDAV Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. TDK Yayınları.
- De Groot, J. J. M. (1921). *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit*. Walter de Gruyter.
- Deer, J. (1954). İstep Kültürü. *DTCF Dergisi*, XII (1-2), 159-176.
- Doblhofer, E. (1955). *Byzantinische Diplomaten und Östliche Barbaren*. Verlag Styria.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*. TDAV Yayınları.
- Ergin, M. (2021). *Dede Korkut Kitabı* (Cilt I-II). TDK Yayınları.
- Franke, O. (1937). *Geschichte des Chinesischen Reiches* (Cilt III). Walter de Gruyter.
- Golden, P. B. (2002). *Türk Halkları Tarihine Giriş* (Çev. Osman Karatay). KaraM Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. Kabalıcı Yayınevi.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları: Damgalar, İmler, Enler*. TDAV Yayınları.
- Herodotos. (MÖ 5. yy./1991). *Herodot Tarihi* (Çev. M. Ökmen). Remzi Kitabevi.
- İnan, A. (1991). Altay'da Pazırık Hafriyatında Çıkarılan Atların Durumunu Türklerin Defin Törenleri Bakımından Açıklama. In *Makaleler ve İncelemeler* (Cilt II, ss. 261-268). TTK Yayınları.
- Junge, J. (1939). *Saka-Studien, Der Ferne Nordosten im Weltbild der Antike*. Dietrische Verlagsbuchhandlung.
- Kafesoğlu, İ. (1989). *Türk Milli Kültürü*. Boğaziçi Yayınları.
- Kaplan, M. (1955). Türk Destanında Alp Tipi. In *Zeki Velidi Togan'a Armağan* (ss. 204-213). Maarif Vekâleti.
- Karamağaralı, B. (1972). *Ahlat Mezartaşları*. Güven Matbaası.
- Kaşgarlı Mahmud. (1992). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi* (Cilt I-IV, Çev. Besim Atalay). TDK Yayınları.
- Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri* (Cilt II). ODES Kültür Yayınları.
- Koca, S. (2005). *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*. Berikan Yayınevi.
- Koppers, W. (1941). *Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve ilk İndo Germenlik*, *Belleten*, V/17- 18, 439- 480.
- Köprülü, M. F. (1986). Artuk Oğulları. *İslam Ansiklopedisi*, I, 617-625.
- Liu Mau-Tsai. (1958). *Die Chinesischen Nachrichten der Ost-Türken (T'u-küe)* (Cilt I). Otto Harrassowitz.
- Mauricios. (1984). *Maurice's Strategikon*. Pennsylvania University Press.
- Nowgorodowa, E. (1980). *Alte Kunst der Mongolei*. E. A. Seemann Verlag.
- Orkun, H. N. (1987). *Eski Türk Yazıtları*. TDK Yayınları.
- Otkan, P. (2018). *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi* (Cilt I). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt I-VII). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevim, A. (1971). *Malazgirt Meydan Savaşı*. TTK Yayınları.
- Sümer, F. (1953). Türklerde Avcılık. *Resimli Tarih Dergisi*, 42, 2404-2406.
- Sümer, F. (1983). *Türklerde Atçılık ve Binicilik*. TDAV Yayınları.
- Sümer, F. (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları* (Cilt I-II). TDAV Yayınları.
- Taşgılı, A. (2019). Türk Askerî Tarihinin Başlangıcı: Hun Ordusu. In *Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü*. Kronik Kitap.
- Tekçe, E. F. (1993). *Pazırık, Altaylardan Bir Halinin Öyküsü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tekin, T. (2014). *Orhon Yazıtları*. TDK Yayınları.
- Turan, O. (1945). Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması. *Belleten*, IX(35), 305-318.
- Turan, O. (1969). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*. Turan Neşriyat Yurdu.
- Vary, H. (1968). Alttürkische Felszeichnungen in Nordost-Anatolien. *Ural-Altäische Jahrbücher*, 40(1-2), 50-68.
- Zvebil, M. (1980). Der Aufstieg der Nomaden in Zentralasien. In *Die Cambridge Enzyklopaedie der Archaeologie* (ss. 252-256). Christian Verlag.

Structured Abstract

With the establishment of great states in the steppe Turkish environment, important cultural developments emerged. Developments in the military field attract attention in every detail. The use of horses as a means of war and the production of weapons made of iron have an impact on the military structure of the Turks. It is seen that there is a development especially in military traditions. It is highly observable that the Scythian traditions were inherited by the Huns and Kök Türks. Military traditions include hunting, sending an arrow, gathering a war assembly, making a parade, knotting the tail of a horse, etc. can be specified. These are pre-war military traditions. Thanks to those traditions, we can learn more about the cultures of the afore-said societies. Besides, they make clear the very continuity of the traditions in the steppe societies. However, a significant part of them is shared among the three social entities.

Hunting had an important place in the life of the steppe tribes. Hunting was an activity that people living in the steppe carried out alone or in small groups under normal conditions. This activity was carried out by both men and women. Larger scale hunts were also carried out by thousands of people. These hunts are called "exile" or "ring". Animals were herded and killed in large areas. This was done in the form of scanning large geographies. As a concept, "ring" meant that the animals wanted to be hunted were surrounded and killed. That's why the term "ring hunt" was used. This type of hunting largely served military purposes.

In the steppe, the rulers frequently organized herd hunts in a wide area and had their entire armies participate in them. In these hunts, the army is just like in wars; Turning and wrapping maneuvers were performed by dividing it into various parts: right arm, left arm and center. The army that went on an expedition to any tribe or country would obtain its food through hunting when necessary. Animals such as deer and rabbits chased from distant places were trapped in a place from four sides and hunted with arrows and small spears.

In the steppe cultural environment, the reason why the rulers send arrows to foreign statesmen and clan lords is because they represent the bow and sovereignty, and they represent the arrow and nationality. In this context, there is a tradition of sending arrows in invitations to war and meetings. It is little known that the bow and arrow were sent at the same time. The arrow is sent both to the enemy during the war and to the relevant tribe to gather friendly tribes and clans to fight against the enemy.

Convening a war council had an important place among the strategies determined before or during the war. In this assembly, decisions that could change the fate of the war could be made. How, where and in what way the war will be fought, how to be successful against the enemy, etc. decisions were being made on the issues. Thus, new strategies were determined by taking into account the current conditions. Undoubtedly, the implementation of the decisions taken in the war councils was effective in achieving success against the enemy.

Special units served as the close protection of the rulers. These selected soldiers were always with the rulers during the Scythian, Hun, Gok Turk and Uyghur Periods. Special unit soldiers formed the basis and core of the army around the steppe. They were fulfilling the duties assigned to them. At the request of the ruler, they participated in the parade during the visits of foreign ambassadors or before going to war.

In the Turkish cultural environment, parades were held with special guard units, as well as with the participation of army members who would participate in the whole war. Guard units generally participated in official parades during the visits of foreign ambassadors, as seen in the Gok Turk and Uyghur periods. Here, the military power of these special units was shown to those who came. In the pre-war and post-war parades, as in the Seljuk example, an official parade was held to reflect the condition, morale and motivation of the soldiers who would participate in the war or left the war. Rather, the function of the special guard units in the parade was based on the display of military power. The aim of the army units was to eliminate the lack of equipment of the soldiers to fight against the enemy and to increase morale and motivation. Thus, all deficiencies were eliminated and all conditions for success against the enemy were created. It was also expected that the climate and environmental conditions would become suitable for this.

The use of horses as a riding animal in the steppe culture environment, starting from very early periods, has also revealed some traditions regarding the use of horses. One of these is tying the horse's tail before going into battle. The concept of "tul" is used to tie the horse's tail. Tul means "widow". Tul is also known as "tol" as a concept. The meaning of the verb tolamak is "to wrap around, to turn". It is known that the meaning of the verb Tolgamak is "to be hurt, to be sad". Here, it can be thought that the root "tol" means "grief, pain, mourning". There is also the concept of "overall". This concept is used in the sense of "hair braid". Based on this, tying, braiding or cutting the horse's tail is seen as a very old sign of mourning.